

JAMES BURNHAM'IN YÖNETSEL DEVRİM KURAMININ GÜNÜMÜZDEKİ YANSIMALARI

Aysu KES ERKUL*
R. Erdem ERKUL**

Öz

Bu çalışmanın amacı, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda dünyanın savaş sonrasında nasıl bir görünüm içinde olacağı üzerine yapılan yorumlar arasında farklı bir yere sahip olan James Burnham'ın görüşlerini incelemek ve günümüzdeki yansımalarını dünya ve özellikle Türkiye bağlamında tartışmaktır. Bu çerçevede öncelikle Burnham'ın Yönetimsel Devrim: Dünyada Neler Oluyor? (The Managerial Revolution What is Happening in the World?) başlıklı eseri incelenmiş ve mevcut durumun kurama uygunluğu ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yönetimsel Devrim, James Burnham.

Abstract

Managerial Revolution Theory of James Burnham and Its Contemporary Reflections

This study aims to analyse James Burnham's views about how the world would be shaped after Second World War which has a special interest of area, and how his views could be reflected to current situation in the world and especially in Turkey. In this context, Burnham's book titled, "The Managerial Revolution: What is Happening in the World?" was examined and his theory was compared with current conjuncture in the world.

Keywords: Managerial Revolution, James Burnham.

---

* Arş.Gör., Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, 06800, Beytepe/ANKARA, aysukes@hacettepe.edu.tr

** Arş.Gör., Hacettepe Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, 06800 Beytepe/ANKARA, erkul@hacettepe.edu.tr

GİRİŞ

Burnham'ın "Yönetimsel Devrim" olarak adlandırdığı kuramı onun görüşlerinin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada Burnham'ın "Yönetimsel Devrim: Dünyada Neler Oluyor?" eserinden yola çıkılarak, onun tanık olduğu tarihsel olayları, toplumsal ve siyasi dönüşümü nasıl okuduğu ve de bu görüşler çerçevesinde dünya için nasıl bir gelecek öngördüğü ortaya konmaya çalışılmıştır. Burnham'ın kuramı üzerine yapılan eleştiriler ve İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünyanın toplumsal ve siyasi durumu da göz önüne alınarak değerlendirilmiştir.

Burnham'ın görüşleri yönetim tarihinin belirli bir dönemin koşullarından nasıl etkilendiği ve şekillendiğini görmek açısından önem taşımaktadır. Bilindiği gibi 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başlarında yönetim bilimi açısından iki önemli gelişme olmuştur. Bunlardan birincisi Wilson'un "İdarenin İncelenmesi" başlıklı makalesi ile başlayan idarenin siyaset biliminden ayrılması sürecidir. İkincisi ise özellikle Taylor'un "bilimsel yönetim" adı altında toplanan görüşleri ile şekillenen yönetim bilimi olgusunun ortaya çıkmasıdır. Anglo-Sakson geleneğinin bütün çabalarına karşın kamudaki idare anlayışının günümüze kadar siyaset biliminden bütünüyle soyutlanması mümkün olamamıştır. Diğer bir deyişle kurgusu yapılmış, siyasetten bağımsız makine gibi işleyen bir idare aygıtının kamu örgütlerinde ortaya çıkması hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Kuramsal anlamda zaman zaman iki disiplinin ayrışması ve birleşmesi bir sarkacın iki uca salınımı görüntüsünü çizmiştir (Leblebici, 2004).

Bu görüntü aslında, yaşanan tarihsel olaylar ve şartlardan bağımsız ortaya çıkmamıştır. Burnham'ın görüşleri bu noktada önem kazanmaktadır. Burnham temel olarak kapitalist dünyada hızlı ve köklü bir dönüşüm yaşandığını, klasik kapitalist düzendeki hakim sınıf kavramının değiştiğini, hakim sınıf olarak bilinen sermaye sahiplerinin güçlerini profesyonel yöneticiler ile paylaşmak durumunda kaldıklarını ileri sürmektedir. Ancak Burnham'ın yaşam öyküsü göz önüne alındığında görüşlerini bağımsız bir perspektifle mi ortaya koyduğu, yoksa toplumdaki sosyal sınıfların gözünde kapitalist düzenin meşruiyetini sağlamaya mı çalıştığı tartışmalıdır. Burnham'ın siyasal düşüncelerinde köklü değişikliklerin meydana geldiği, ABD Stratejik Hizmetler Bürosu ve ABD'nin merkezi haber alma teşkilatında çalıştığı göz önüne alınırsa ikinci varsayım daha akla yakın görünmektedir.

Bu çalışmada Burnham'ın görüşleri yukarıdaki çerçevede irdelenmeye çalışılacaktır. Diğer bir deyişle, Burnham'ın iddia ettiği gibi bir dönüşüm mü yaşanmıştır, yoksa kapitalist sistem sadece üzerindeki elbiseyi değiştirerek sosyal sınıfların gözündeki meşruiyetini kuvvetlendirmeye mi çalışmıştır?

Konuyu daha iyi anlayabilmek için çalışmada önce James Burnham'ın yaşam öyküsüne yer verilmiş, bu bağlamda özellikle aldığı eğitim ile siyasi ve mesleki yaşantısının önemli noktalarına değinilmiştir. Daha sonra Burnham'ın “Yönetimsel Devrim” başlıklı temel eserinin bir özeti yapılarak, Burnham ve kuramı üzerine, özellikle ondan büyük ölçüde etkilenmiş olan George Orwell'in ve daha yakın dönemde değerlendirmeler kaleme alan yazarların eleştiri ve görüşlerine yer verilmiştir. Nihayetinde, Burnham'ın görüşlerinin genel bir değerlendirmesi yapılarak Burnham ve Yönetimsel Devrim Kuramı'nın maksadı sorgulanmış, günümüzde özellikle Türkiye bağlamındaki yansımaları tartışılmıştır.

1. JAMES BURNHAM KİMDİR?

1905-1987 yılları arasında yaşamış popüler bir Amerikan siyaset kuramcısı olan Burnham, ilk eğitimini bir Katolik kurumu olan Canterbury School'da almıştır. Daha sonra başarılı bir öğrenci olarak Princeton Üniversitesi'ne geçmiştir (Kimball, 2002: 6). Princeton Üniversitesinde İngiliz Edebiyatı eğitimi almış ve J.R.R. Tolkien'in¹ öğrencisi olarak eski İngilizce çalışmaları yapmıştır. Burnham, Troçki'nin 1929 yılında İstanbul, Büyükdada'da tanışmış ve kısa sürede liderin dikkatini çekmişti. Bu işbirlikleri giderek gelişmiş ve Burnham, Troçki'nin ABD konusunda danışmanlığına kadar yükselmiştir (Ülkü, 2006: 151) Burnham, özellikle 1941 yılında yayınlanan “The Managerial Revolution” adlı kitabıyla tanınmaktadır. Bu eser ilerleyen bölümlerde de değinileceği üzere George Orwell'in “1984” adlı eserini önemli ölçüde etkilemiş görünmektedir.²

Burnham, 1930'larda Birleşik Devletler işçi partisinin üyesiydi ve önde gelen bir Troçkistti. Ancak partinin içinde James Cannon'un başını çektiği çoğunluğa karşı Max Shachtman ile işbirliği yaparak Sovyetler Birliği'nin doğası üzerine tartışmaya girmiştir. Troçki tarafından desteklenen Cannon, SSCB'nin bir dejenere işçi devleti olduğunu düşünürken, Shachtman ve Burnham Sovyetler Birliği'nin bürokratik kolektivist olduğunu ve bu yüzden eleştirel olarak dahi desteklenmeye değer olmadığı görüşündeydiler.

Parti tartışması Shachtman, Burnham ve onların destekçilerinin Sosyalist İşçi Partisini 1940'da terk etmelerine yol açtı. Ancak kısa süre sonra Burnham Shachtman'la yollarını ayırdı ve komünist hareketi tümüyle terk etti. Savaş süresince ABD Stratejik Hizmetler Bürosunda çalıştı. Savaştan sonra, Sovyetler Birliği'nin gücünü yok etmek için agresif bir strateji önerdi. Soğuk Savaş sırasında, “National Review”ın devamlı yazarlarından biriydi. 1983'te Ronald Reagan'dan başkanlık Özgürlük Madalyası'nı aldı. Fikirleri Amerikan sağının

hem neoconları (yeni muhafazakarları) ve hem de paleoconları (eski muhafazakarları) üzerinde önemli etkiler yaptı.

Burnham'ın yaşamının dikkate değer bir diğer özelliği ise Amerikan Merkezi Haber alma Ajansı CIA'de çalışmış olmasıdır. Kimball'a göre James Burnham'ın burada çalışırken yaptığı en önemli faaliyet, CIA tarafından Komünist propagandalara karşı bir alternatif yaratmak amacıyla kurulan "Kültürel Özgürlük Kongresi"nin (Congress for Cultural Freedom) kuruluşuna yaptığı katkılardır (Kimball, 2002: 11). CIA'in soğuk savaş dönemindeki en etkin gizli operasyonlarından biri olarak düşünülen bu örgüt, Burnham'ın da katkıları ile birçok edebi ve siyasi yayın yapmış, konferanslar düzenlemiştir.

Burnham'ın düşünceleri dünyayı da etkilemiştir. Burnham'ın, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'nın ekonomik politikaları üzerine yaptığı etkiden söz etmek yerinde olur. Nisan 1946'da Japonya'da "Japonya Ekonomik Kalkınma Komitesi" kurulmuştur. Özellikle 1946-1948 yılları arasında Japonya'nın ekonomik yaşamında başı çeken bir kurum olan komite diğer ekonomik örgütlerin aksine genç yöneticilerden oluşmaktaydı. Suzuki'ye (2005: 70-83) göre komitenin kurucularından olan Banjo Otsuka'nın etkilendiği iki yönetim düşüncesinden biri Burnham'ın görüşleriydi. Komite kendi politikalarını "Gözden Geçirilmiş Kapitalizm" olarak tanımlıyordu. Bu ideolojiye göre sıkı bir yönetim kademesi ile sermaye ve emek arasında bir işbirliği olmalıydı. Suzuki'ye (2005) göre söz konusu yaklaşımda Burnham'ın "yönetimsel sınıf" kavramı etkili olmuştu.

2. BURMHAM'IN "YÖNETİMSEL DEVRİM" ANLAYIŞI

Burnham "Yönetimsel Devrim Teorisi"ni açıkladığı ünlü "Yönetimsel Devrim: Dünyada Neler Oluyor" adlı eserinde dünyanın ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda geçirdiği dönüşümü analiz etmiştir. Eserinin önemli bir bölümünü tarihsel bir yaklaşımla dünyanın bir sistem olarak değişim geçirmekte olduğunu ispat etmeye ayırmıştır. Burnham bu ispatlama çabasını tarihten analogiler yaparak temellendirmeye çalışmıştır. Özellikle de feodaliteden kapitalizme geçiş, yani "modernleşme" sürecinin tarihsel olgularından metodolojik olarak faydalanmıştır.

Aynı mantık çerçevesinde öncelikle dönüşümün göstergeleri kategorik olarak tanımlanmıştır. Dünyada yaşanan toplumsal, ekonomik ve siyasi dönüşüm açıklanırken belirli kategorilere başvurulmuştur. Söz konusu kategoriler şunlardır: (a) Ekonomik ve siyasi kurumlarda radikal değişim, (b) Kültürel kurumlarda ve inançlarda değişim (eğitim ve din vb), (c) Toplumda güç ve

imtiyazı kontrol eden pozisyonlarda bulunan insan gruplarının geçirdiği değişim.

Varsayılan kategorik çerçeve içerisinde Burnham dünyanın mevcut durumunu sosyal, ekonomik ve siyasi çerçevede anlatmıştır. Bunları ispatlamak için kategorik değişimlere ilişkin gözlemlere başvurmuştur. Her bir kategorik değişimin yeni toplum düzeninde alacağı şekle dair öngörülerde bulunulmuştur.

Bu kurgu etrafında James Burnham, kitabında kapitalizmin gerileme sürecini, bu sürecin farklı toplumsal alanlarda yarattığı süreç ve sonuçları anlatmaktadır. Daha sonra ise yaptığı öngörülerle kapitalizmin yerini alacak olan yeni toplum türünün sanılanın aksine sosyalist toplum değil yönetimsel toplum olduğunu ispatlamaya yönelmiştir. Bu yönetimsel toplumun tanımlamasını yaparken ise Burnham bir hâkim sınıf tanımlaması ortaya koymaktadır.

Genel hatlarıyla bakıldığında yazara göre bu hâkim sınıf dört parçadan oluşacaktır. Bu bağlamda Burnham, yöneticilerin kimler olduğunu onları işlevlerine göre dört gruba ayırarak hissedarlar, finansörler, icra direktörleri (executives) ve üretimin teknik sürecini organize edenler olarak belirtmiştir (Pugh, Hickson ve Hinings, 1983: 212).

3. TARİHSEL ARKA PLAN

Burnham'ın Yönetimsel Devrim Kuramı'nı anlattığı kitabı 1941 yılında yayınlanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi Burnham bu kitabı yazmadan önceki dönemde, içinde yaşadığı dönemin ekonomik ve sosyal özelliklerinden etkilenmiştir. Özellikle 1929'da patlak veren Büyük Buhran, onun ekonomik sisteme ilişkin görüşlerini büyük ölçüde etkilemiş ve Amerikan toplumuna eleştirel bakmasına neden olmuştur. Diğer yandan, aynı zaman dilimi içinde Burnham, içinde bulunduğu sosyalist düşünceyi de terk etmiştir. Daha önce de değinildiği gibi Burnham'ın yaşam tarzı onun düşünce yaşamını da etkilemiştir.

Bu genel tabloyu daha iyi anlayabilmek için 20'li ve 30'lu yılların tarihsel ortamına değinmek gerekir. Özellikle de dünyanın ekonomik sisteminin ve topluma yansımalarının betimlenmesi Burnham'ın kuramını oluşturduğu bağlamı anlamak açısından önemlidir.

Öncelikle, kapitalizmin ilk krizi ya da ilk "Büyük Buhran" olarak kabul edilen 1873-1896 kriz döneminden bahsetmek yerinde olur. Amerikan kapitalist sistemi 1873 yılında tarım ürünlerinin, özellikle de buğdayın fiyatındaki düşüşle birlikte ilk buhranını yaşamıştır. Bu buhran, Amerikan çiftçilerinin ilk kez

kitlesel bir harekete girişmelerine neden olmuştur. Çiftçiler altın standardının terk edilmesini savunan bir siyasi parti “Halkın Partisi” (People’s Party) oluşturmalarına rağmen ancak 1896 yılına kadar hareketi sürdürebilmişlerdir. Altın standardının yeniden teyidi ile kapitalizmin küreselleşme süreci hız kazanmıştır. Haberleşme ve ulaşımın ilerlemesiyle birlikte 1914 yılına kadar sürecek olan bir küreselleşme süreci başlamıştır (Frieden, 2006: 8).

1914 yılına gelindiğinde, kapitalizmin yarattığı küresel rekabet ile hammadde ve pazar arayışı I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesine sebep olmuştur. Bu savaş yarattığı tüm yıkıma karşılık dünyanın ve kapitalizmin çelişkilerini derinleştirmiştir. Savaş sonrasında dünya ekonomik sistemindeki yükselme dönemi, 1929’da başlayan ikinci “Büyük Buhan” ile birlikte sona ermiştir (Beaud, 2003: 193). Köse vd. (2003: 11) göre I. Dünya Savaşı’nın uzantısı olan dünya genelindeki ekonomik kriz liberalizmin de çöküşünü temsil ediyordu, çünkü liberal politikalar krize çare olmadıkları gibi onu derinleştiriyorlardı. Diğer yandan bu dönemde liberalizme karşı farklı ülkelerde farklı siyasi tepkiler ortaya çıktı. Özellikle faşizm Hobsbawm’un (2006: 157) deyimiyle “coşkulu bir şekilde” liberalizme karşı çıkıyordu.

ABD I. Dünya Savaşı’ndan sonra dünya ekonomisindeki güçlü konumunu korumuş hatta güçlendirmiş olsa da artan üretimi ve düşen fiyatları dengeleyemeyen tüketim ile uluslararası ticaretin yetersizliği ekonomik krizi hazırlayan koşullar olarak ortaya çıktı (Beaud, 2003: 195-197). 1929 yılında ABD’de borsanın çöküşü ile birlikte tüm malların fiyatları %30 oranlarında düştü. Aynı zamanda işsizlik büyük oranda arttı ve tüketim ile ticaret geriledi (Beaud, 2003: 198-199). Böylece liberal dünya düzeni tümüyle iflas etti ve bu ortamda Roosevelt altın standardını terk ederek “New Deal” ile birlikte paranın denetimine dayanan bir planlı iktisadi düzenlemeye geçti (Köse vd., 2003: 11). Ancak “New Deal” her ne kadar işçi sınıfının bir kısmını da Amerikan kapitalist sistemine sokmuş olsa da onu kurtarmaya yetmedi (Beaud, 2003: 208). Diğer yandan kapitalizmin krizi küresel ölçekte devam ediyordu. ABD iç pazarı canlandırmayı başarmış da olsa ihracat küçülmüştü, çünkü kriz İngiltere gibi ülkelerde de para krizine yol açmıştı ve bu kriz çözülememişti. Bu küresel kapitalizm krizi dünyayı İkinci Dünya Savaşı’na götürdü (Köse vd., 2003: 11).

Burnham daha önce de belirtildiği gibi “Yönetimsel Devrim Kuramı”nı oluştururken dünya genelinde yaşanan bu ekonomik krizlerden büyük ölçüde etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın siyasal ortamı içinde sosyalizm ve faşizme mesafeli durmaya çalışan Burnham, kapitalizmi yeniden tanımlamaya çalışarak ve o güne kadar tartışılmış olanlardan farklı bir toplumsal örgütlenme sistemi ön görerek dünyanın geleceğine dair bir kuram ortaya çıkartmıştır.

3.1. Yönetimsel Devrim Başlıklı Eseri Temelinde Burnham'ın Görüşleri

Burnham (1985) İkinci Dünya Savaşı'nın tarihsel bağlam içinde bir "sosyal devrim" olduğu varsayımından hareket etmektedir. Bu varsayımda bulunurken de bir "sosyal devrim" tanımlaması yapmaktadır. Bu tanımlamanın üç temel parçası vardır.

1- En önemli sosyal (ekonomik ve siyasi) kurumlarda ciddi bir değişme meydana gelir (mülkiyet ilişkileri, yasal sistem, siyasi örgütlenme, vb.),

2- Buna az ya da çok paralel olarak kültürel kurumlarda (eğitim ve din gibi) ve insanın dünyadaki yerine dair baskın inançlarda değişmeler meydana gelir,

3- Son olarak toplumda iktidar/güç ve imtiyazın büyük kısmını kontrol eden üst pozisyonları elinde tutan insan grubunda değişim gözlenir.

Bu tanımlamada Burnham'a göre önemli olan nokta değişimin var olması değildir, çünkü değişim hep vardır. Önemli olan değişimin oranıdır. Yani sosyal devrim demek hızlı bir sosyal değişimin yaşandığı, bir toplum türünden diğerine geçildiği dönem demektir.

Sosyal devrimi böylece tanımlayan Burnham, amacını "yönetimsel devrim teorisini sunmak" olarak ortaya koymaktadır. Amaç geçiş dönemini açıklamak ve geçişin sonucunda ortaya çıkacak toplum tipini öngörmektir.

Burnham daha sonra içinde yaşadığımız dünyayı açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre yarınki dünyanın problemini cevaplamadan önce, dünkü dünyaya dair kapsamlı bir fikir sahibi olmamız gerekir. Orta çağın sonundan, 1914'de Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadarki modern dünyanın başlıca özelliklerini sorgulamaktadır. Modern dünya/kapitalist toplum sosyal devrimin kategorik öğeleri açısından tanımlanmalıdır. Modern toplumu bu kategorilerle tanımlamanın yanı sıra Burnham ikinci bir sınırlılıktan bahsetmektedir ki bu da modern toplum tipinin Avrupa ve ABD gibi dar bir alan ve sınırlı bir toplum için geçerli olmasıdır. Ancak Burnham; sorun, zaten modern dönemde öne çıkan İngiltere, ABD, Fransa ve Almanya gibi ülkelere neler olduğunu ve olacağını keşfetmek olduğu için bu durumun metodolojik bir sorun olmaktan çıkacağını söylemektedir. Burnham modern kapitalist toplumu şöyle tanımlamaktadır.

1. Modern kapitalist toplum belirli bir ekonomik sistem ile karakterizedir. Meta üretimi açısından bakıldığında çeşitli ürünler fiyat ve değişim değeri ile karşılaştırılır. Paranın rolü açısından bakıldığında, bankacılık, kur, krediler, muhasebe gibi araçlarla paranın önem kazanması söz konusudur. Paranın değişim aracı ve sermaye olarak iki önemli işlevi açısından bakıldığında kapitalizm içinde para emeğe, hammaddeye, makinelere dönüşebilir. Elde edilen ürünler de kabul gören yasal ve ahlaki kurallar dâhilinde paraya dönüşür. Kâr amaçlı üretim açısından bakıldığında, kâr edilmezse üretim durur, kapitalist işletme kapatılır. Diğer toplumlarda nadir görülen ya da sınırlı ölçekte olan “ekonomik kriz” kapitalist ekonominin bir diğer özelliğidir. Bu krizler ekonomik ilişkiler ve güçlerle ilgilidir. Üretim iç veya dış pazar tarafından düzenlenir. Kapitalist ekonomiye özgü olan kurumsal ilişkiler, toplumu kabaca iki sınıfa böler; burjuva ve ücretli işçiler. Bu sınıflar birbirleri olmadan var olamazlar.

2. Modern toplum belirli bir siyasi sistem ile karakterizedir. Kapitalist toplumun siyasi bölünmesini ulus devletler oluşturur. Ulus devletler, kesin ancak değişebilen coğrafi sınırlarla çevrilmiştir. Politik otoriteleri çeşitli kurumlara dayanır ancak sonuçta otoriteyi (genellikle parlamento olmak üzere) bir grup insan temsil eder. Her birey için merkezi ve kontrol edici siyasi ilişki bir ulusun vatandaşı olmaktır. Kapitalist toplum, bir ölçüde dünya çapına yayılan ilk toplum tipidir. Dünya'nın büyük bölümü bir şekilde kapitalist siyasi kurumların ve ekonomik sistemin yürüncesine girmiştir. Ancak Burnham bu gelişmelerin her ülke için aynı olmadığını da belirtmektedir. Kapitalist toplumda devletin rolü zamana ve ulusa göre değişmiştir fakat bazı eğilimler sabit kalmıştır. Örneğin; yasaların uygulanması, vergilendirme, silahlı kuvvetler, vb. Ancak yine de devletin aktiviteleri sınırlıdır. Liberalizmle ilişkili olarak ekonomik alanda devlet hep “kapitalist” ya da “işadami”ndan sonra gelmiştir, geri planda kalmıştır. Egemenlik alanının kayması kapitalizmin siyasi gelişimini göstermektedir. Kapitalizmde egemenlik parlamentoda somutlaşmaktadır. Kapitalizmin “sınırlı devlet”i kendi siyasi alanında aşırı bir diktatörlük olabilir. Burnham, özellikle “bugün, siyasi demokrasi ile kapitalizmin aynı şey olmadığını vurgulamalıyız” demektedir. Kapitalist toplumun yasal sistemi kapitalist toplumun yapısını desteklemeye ve onun içinde hareket etmeye yöneliktir.

3. Modern toplum belirli bir kültürel sistem ile karakterizedir. Kapitalist toplumun inanç kalıplarına dair genelleme yapmak zordur. Ancak birkaç tipik inançtan bahsetmek yeterlidir. İlgilendiğimiz inançlar çoğu kez “ideolojiler” olarak adlandırılır. Burnham bu noktada

bir ideoloji tanımı yapmaktadır. Buna göre ideoloji bilimsel bir teori değildir, hatta bilim karşıtıdır. Olaylarla ilgili hipotezlerin değil umutların, dileklerin, korkuların, ideallerin ifadesidir. İnsanları etkileme ve kabul kazanma becerisine sahip olan ideolojiler toplumları bir arada tutmakta vazgeçilmezdir. Kapitalist toplumun tipik ideolojilerinden biri bireysellikçilik. Her alanda (ekonomi, sanat, hukuk, ahlak vb.) birey fikrine odaklanma gözlemlenir. Her birinin temel taşı bireydir. Bireysellikçilikle uyumlu olarak kapitalist toplum “özel inisiyatif”i vurgulamaktadır. Bu, ekonomik sürecin kaynağını oluşturur. Kapitalist bireyin statüsü dahi ileri boyutta “doğal haklar” doktrinleriyle tanımlanmıştır (serbest sözleşme, medeni haklar vb.). Bunların tümüyle ne oldukları üzerinde anlaşma yoktur ancak bazı bildirimlerde listelenmiştir. Dünya tarihinin doğaüstü ve teolojik biçimde anlamlandırılması yerine kapitalist toplumda ilerleme düşüncesi konmuştur.

4. Gelişmiş kapitalist toplumda büyük sosyal iktidar ve imtiyaz pozisyonu kapitalistler tarafından işgal edilmektedir. Burnham’a göre burjuvazi demek yöneten sınıf demektir.

Burnham modern kapitalist dünyayı böylece tanımladıktan sonra iki farklı eksende yer alan tarih kuramlarının kapitalizme yaklaşımını değerlendirmekte ve yönetmel devrim kuramı ile bağ kurmaktadır. Ona göre birinci eksendeki kuramlar kapitalizmin daha çok uzun bir süre devam edeceğini söyler. İkinci eksendeki kuramlar kapitalist toplumun yerini sosyalist toplumun alacağını söyler. Yönetimsel devrim kuramı ise kapitalist toplumun yerini “yönetimsel toplum”un alacağını öngörmektedir.

Birinci eksen iki varsayıma dayanmaktadır. Birinci varsayıma göre toplum her zaman kapitalistti, o yüzden gelecekte de öyle olacaktır. Ancak, Burnham’a göre aslında insanlık tarihinin çok kısa bir döneminde toplum kapitalist olmuştur. İkinci varsayım kapitalizmin insan doğasıyla ilişkili olduğu varsayımdır. Burnham ise insanın kendisini birçok farklı toplum tipine adapte edebildiğini söylemektedir.

İkinci eksen sosyalist toplumun kapitalist toplumun yerini almasını öngörür. Öncelikle “sosyalist toplum” ile ne demek istendiği netleştirilmelidir. Burnham’a göre anarşistler, sosyalistler ve komünistler ile bunların alt türleri “sosyalist toplum”dan ne kastettikleri konusunda hemfikirdir. Farklılıklar bu toplum tipinin nasıl geleceği ve yardım etmek için ne yapmak gerektiği konusundadır.

“Sosyalist toplum” ile kastedilen toplum tipinin belirleyici özellikleri onun sınıfsız, tamamen demokratik ve uluslararası olmasıdır. Herkesin hemfikir olduğu bir diğer nokta ise işçi sınıfının toplumun sosyalist anlamda dönüşümünde özel ve kesin bir rolü olduğudur. Basitçe ortaya konduğunda Marksist hareket bu süreci işçi sınıfının devlet iktidarını ele geçirmesi, daha sonra devletin özel mülkiyeti kaldırması ve sosyalizmin devreye sokulması olarak anlamaktadır.

Burnham’a göre Marksist yazına bakıldığında sosyalizmin kapitalizmin yerini alma sürecine dair kuramın aslında yalnızca bir iddia ve iki varsayıma dayandığı görülür. Burnham her üçünü de ayrı ayrı ve birbirlerine bağlı olarak eleştirmektedir. İddia “diyalektik materyalizm” kuramından yapılan bir çıkarımdır. Buna göre antitez oluşturan iki sınıfın (burjuva ve proletarya) çatışması sosyalizmle sonuçlanacaktır. Burnham için önemli olan nokta çıkarımın kendisi değildir. Onun eleştirisi metafizik bir kuramdan yola çıkılarak gerçek dünyaya dair bir öngöründe bulunulamayacağı yönündedir.

Burnham tarafından eleştirilen varsayımlardan birincisi sosyalizmin kapitalizmin tek alternatifi olduğu varsayımdır. İkincisi üretim araçlarında kapitalist özel mülkiyetin kaldırılmasının sosyalizmin kurulması için yeterli bir koşul olduğu varsayımdır. Ona göre ilk varsayım mantıksal olarak hatalıdır, çünkü kapitalizme alternatif olabilecek birçok toplum tipinden bahsetmek mümkündür. İkinci varsayımın geçersiz olduğu ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) örneği ile ispatlanmıştır.

Burnham’a göre Rusya’da 1917’den itibaren yaşanan gelişmeler sosyalizme doğru değil, tam tersi yönde olmuştur, hatta devrimin ilerleyen yıllarında durum sosyalizmin daha önce belirtilen temel özellikleri (sınıfsızlık, özgürlük ve uluslar arası olma iddiası) bakımından daha kötüye gitmiştir. Sosyalist devrim, koşulların hazır bulunduğu ülkelerde ve kapitalizmin harap halde olduğu savaş sonrası dönemde SSCB örneği de var olduğu halde gerçekleşmemiştir. SSCB’de özel mülkiyetin kaldırılması, sosyalizmin gelmesini sağlamamıştır. Bu durum sosyalistlerin ikinci varsayımının aksine özel mülkiyetin kaldırılmasının yeterli bir koşul olmadığını kanıtlamıştır. Marks’ın kapitalist toplum için öngördüğü proleterleşme görülmemiştir. Tersine Birinci Dünya Savaşı’ndan itibaren işçi sınıfının konumunda bir gerileme görülmüştür. Diğer yandan kapitalist ya da işçi kategorilerine girmeyen “yeni orta sınıf” oluşmuştur. Açık amaçları sosyalizme geçiş olan Marksist siyasi partilerin başarısı sosyalizmin başarısı anlamına gelmemektedir. Burnham’a göre bu partilerin başarılı olması iktidara geldiklerinde neler olacağını öngörmeye yetmez. Diğer yandan bu partilerin başarısız olmaları da sosyalizmin geleceği varsayımını önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Marksist siyasi partilerin fiilen çöküşü Marksist ideolojinin çöküşüne koşut olmuştur.

Sosyalizmin kapitalizmin yerini alacağına dair kuramın ve içerdiği varsayımların bu kanıtlarla çürütölme çabasına ek olarak Burnham, ilerleyen bölümlerde açıklanacağı gibi kapitalizmden ve sosyalimden oldukça farklı bir toplum tipinin yaşanmakta olan sosyal dönüşüm sonucunda ortaya çıkacağını gösteren pozitif göstergeler olduğunu belirtmektedir.

İkinci eksene bu şekilde karşı çıkan Burnham yine de kapitalizmin neden devam etmeyeceği sorusuna cevap aramaktadır. Burnham'ın göre kapitalizm devam etmeyecektir çünkü;

1- Kapitalist uluslarda var olan ve tüm yollar denendiği halde ortadan kaldırılamayan “kitlese işsizlik” kapitalizmin tarihi boyunca içinde bulunduğu sosyal örgütlenmenin sonunun geldiğinin işareti olmuştur.

2- Kapitalizm her zaman için tekrarlayan ekonomik krizlerle tanımlanmıştır. Ancak artık krizler meydana gelmemekte ve kapitalist üretimde topyekûn bir artış görölmektedir. Bu da kapitalizmin artık kendi kaynaklarıyla başa çıkamadığını göstermektedir.

3- Özel ve kamuya ait borçlar artık yönetilemez noktaya ulaşmıştır.

4- Kapitalist pazarın devamlılığı küresel anlamda kısmen serbest döviz işlemlerine bağılıydı ve bu anlamda dünya çapında bir küçölme olduğu görölmüştür.

5- Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlıca kapitalist ölkelerde sürekli bir tarımsal bunalım yaşandı. Çiftçiler borç ve yoksulluk içinde battılar. Dolayısıyla yeterli gıda üretilip dağıtılamadı.

6- Kapitalizm artık bankalarda atıl durumda kalan para için kullanım ve yatırım yolları bulamamaktadır. Burnham bu durumu “özel paranın işsizliği” olarak adlandırmaktadır.

7- Kapitalizmin devam etmesi, büyük güçlerle dünyanın geri kalmış bölge ve insanları arasındaki belirli bir ilişkiye bağılıdır. Burnham'a göre son 15 yılda kapitalizm bu geri kalmış bölgeleri sömürememektedir.

8- Kapitalizm artık kendi teknolojik imkânlarını kullanamamaktadır. Yöneticiler de artık kendi kaynaklarını kullanamamaktadırlar. Burnham bu durum için “teknolojinin işsizliği” deyimini kullanmaktadır.

9- Kapitalizmin ideolojileri güçsüz hale gelmiştir. Son 20 yılda burjuva ideolojileri zayıflamıştır. Burnham, burjuvanın kendi ideallerine olan güveninin kaybolduğunu belirtmektedir.

Kapitalizmin neden devam etmeyeceğini yukarıdaki varsayımlarla açıklayan Burnham, kapitalist toplum tipinden hızlı bir değişim süreciyle yeni bir toplum tipine geçildiğini belirtmektedir. Bu toplum tipi ona göre “yönetimsel toplum”dur. Ancak kapitalist toplumdaki yönetimsel topluma geçiş süreci, feodal toplumdaki kapitalist topluma geçişten daha hızlı olacaktır.

Burnham’a göre bu geçiş süreci sosyal hâkimiyet, iktidar ve imtiyaz için mücadele sürecidir. Bu mücadele güdüsüne sahip olan ve yönetici sınıfa haline gelmeye çalışan sosyal grup yöneticiler sınıfıdır. Yöneticilerin bu sosyal hâkimiyetini keskinleştirecek olan ekonomik çerçeve başlıca üretim araçlarının devlet mülkiyetine dayanmasıdır. Ancak bu durumda yani bireylerin mülkiyet hakları olmadığıda, bir yöneten sınıftan nasıl bahsedebiliriz?

Burnham’a göre problemin aslı buydu ve cevabı basitti. Yöneticiler, üretim araçları üzerindeki kontrollerini bireysel mülkiyet haklarıyla değil devlet üzerindeki kontrolleri üzerinden uygulayacaklardı. Başka bir deyişle devlet (veya onu oluşturan kurumlar) yöneticilerin “mülkü” haline gelecektir. Öngörülerin ötesinde, Burnham’a göre yönetimsel devrim aslında gerçekleşmiş sayılabilir, ancak onun aşamalarını izleme şansımız olabilir.

Burnham yönetsel devrimin hakim sınıfı olan yöneticileri şu çerçevede tanımlamaktadır. Ona göre, öncelikli olarak başlıca üretim araçları ile ilişkili işlevler önemlidir. Çünkü bunlar sınıf hâkimiyeti, iktidar ve imtiyazı belirler. En genel anlamda Burnham yöneticileri üretim araçlarını yönetenler olarak tanımlar. Burnham, son dönemlerde üretim araçlarının, kapitalistlerin kontrolünden çıkmaya başladığını ve bunun da kapitalizmden bir uzaklaşma olduğunu gösterdiğini söylemektedir.

Bu süreç tamamlandığında kapitalistler (burjuva) yöneten sınıf anlamında ortadan kalkacaktır. Burnham bu noktada üretimin teknolojik açıdan ve işin doğası açısından dönüşümüne dikkat çekmektedir. Eğitimli/kalifiye işgücü artmıştır ve bunlarla vasıfsız işçiler arasındaki uçurum büyümüştür. Diğer bir ifadeyle yönetenler (burjuva) yönetme yetisini kaybetmiş, üretkenler (proleterya) kendi başlarına üretme yetisini kaybetmiştir. İki sınıfa üçüncü bir ortak çıkmıştır. Bu yeni sınıf “yöneticiler”dir. Yöneticiler sanayide hep vardılar. Ancak birden önemli hale geldiler ve bir sınıf oldular. Çünkü önceden üretim süreci basitti ve onu yönetmek özel yetkinlik ya da eğitim gerektirmiyordu. Ayrıca artık büyük çaplı üretim yapan şirketler ağırlık kazandı ve modern sanayinin teknolojik gelişimi buna eklendi. Tüm bu değişimlerle yönetim daha

ayrıcalıklı, karmaşık, uzmanlaşmış ve üretim süreci için daha kritik hale geldi. Buna bağlı olarak da yöneticiler ile burjuvazi sosyal sınıf olarak birbirinden ayrıldı.

Burnham'a göre (eserini yazdığı tarih itibariyle) ABD'de kapitalistler halen yöneten sınıf konumundadır. Ancak dünya geneline bakarsak ki ABD'de tüm dünya ile bağlantılıdır, kapitalistler kontrolü kaybetmekte ve onları yöneten sınıf yapan sosyal yapı dönüşmektedir. Yeni oluşacak yapıda kapitalistler olmayacaktır. Ona göre, ekonomi üzerindeki kapitalist kontrolün dönüm noktası 1. Dünya savaşıdır (1914). Dönüşüm sürecinin göstergelerinden birisi büyük kapitalistlerin giderek artan oranda sanayi üretiminden finansa kaymalarıdır. Böylece üretimin doğrudan kontrolü başkalarına bırakılmaya başlanmıştır. Zaman ve aşamalar ilerledikçe kapitalistlerin müdahaleleri ortadan kalkmaktadır. Diğer yandan, yöneticilerin kontrolü ekonominin çeşitli alanlarına doğru genişlemektedir. Burnham kapitalizmin tarihinde görülmüş olan eski kapitalistlerin yerini yenisinin alması süreci yerine yöneticilerin artık farklı bir amacı olduğunu söylemektedir. Artık yöneticiler ortadan kalkan kapitalistlerin yerini alarak "burjuva" olmazlar çünkü böylesi bir varlık elde etmeleri mümkün değildir. Ayrıca artık sosyal hâkimiyetin yolu kapitalist mülkiyet haklarından geçmemektedir.

Yöneticilerin sosyal hâkimiyeti elde etme sürecinde önemli bir nokta da devletin rolüdür. Daha öncede belirtildiği gibi kapitalist toplumda devlet ekonomide ikinci plandadır. Yani kapitalist devlet "sınırlı devlettir". Ancak artık devlet giderek daha fazla ekonomi alanına girmektedir. Bu iki şekilde olmaktadır. Bazı ekonomik sektörleri (posta, ulaşım, köprü vb.) ele geçirerek ve yeni sektörler açarak (belediye hizmetleri, eğitim vb.).

Devletin ekonomiye girmesinin yanı sıra ekonomi üzerindeki kontrolü daha geniş çaplı ve dikkat çekicidir. Komisyonlar, kurullar, bürolar vb. yöntemlerle kapitalizm ve onun sağladığı mülkiyet haklarına devlet eliyle sınırlar getirilmektedir. Bu da yöneticilerin artan hâkimiyetine işaret etmektedir. Genç eğitilmiş kişiler özel teşebbüs yerine bu kurullar da kariyer yapmayı tercih eder hale gelirler.

Yönetimsel toplumun ekonomik yapısının temeli, başlıca üretim araçlarına devletin sahip olmasıdır. Kapitalizmin sınırlı devletinin yerin "sınırsız" yönetimsel devlet almıştır. Burnham bu türden bir ekonomik örgütlenmeye "devlet kapitalizmi" ya da "devlet sosyalizmi" denmesinin yanlış yönlendirici olduğunu belirlemekte ve "yönetimsel ekonomi" ya da "yönetimsel toplum" kavramlarını tercih etmektedir. Çünkü bu kavramların içerdiği kapitalizm ve sosyalizm kavramlarının özellikleri bu toplumda görülmemektedir (örneğin; sınıfsızlık).

Yönetimsel ekonomi sömüren bir ekonomi olacaktır. Ancak Burnham burada sömürü kavramını bilinen anlam da değil yani ahlaki yargılara bağlı olarak değil sadece ekonomide eşitsiz bir dağılım olacağını belirtmek için kullanmıştır. Bu ekonomik yapı içinde “sermaye” sadece devlet üzerinden sağlanacaktır. Yöneticiler, üretim araçları üzerindeki kontrollerini, devlet kurumları üzerindeki kontrolleri yoluyla sağlayacaklardır. Bu nedenle yönetimsel ekonominin sistemi bir tür “kurumsal sömürü” olarak adlandırılacaktır. Yönetici grubu, işlevsel statüsü sayesinde toplumun geri kalanını sömürür. Başka bir deyişle, yöneticiler toplumu bir tüzel kişilik olarak ve pozisyonlarından doğan haklarını kullanarak sömürür.

Dünya genelinde birçok insan üretim araçlarının devlet mülkiyetinde olmasını savunmaktadırlar. Her ne kadar bunu savunma gerekçeleri birbirlerinden farklı olsa da Burnham’a göre sonuç değişmeyecektir. Yönetimsel ekonomide paranın rolü de farklı olacaktır; artık başlı başına sermaye olmayacaktır. Diğer yandan burjuva gibi işçilerin de konumu değişecektir. Pazarlık ortadan kalkacaktır çünkü tek işveren devlet olacaktır.

Kapitalizmin ekonomik krizlerinin yerini teknik ve politik krizler alacaktır. Yönetimsel ekonomide üretimin düzenlenmesi pazara bırakılmayacaktır. Onun yerine kasıtlı ve bilinçli olarak sınırsız yönetimsel devletin uygun kurumları tarafından düzenlenecektir. Bu nedenle yönetimsel toplumun merkezi ekonomik yapısında düzenleme (planlama) doğal bir şeydir.

Tüm bunlar kapitalizmin ortadan kalkacağını gösterir. Yönetimsel ekonomi geri kalmış bölgeleri geliştirecektir. Çünkü yönetimsel yöntemlerin kapitalist kar gereksinimleri yoktur. Yönetimsel ekonomi Asya, Afrika ve Latin Amerika’yı yeni işletme dönemine kavuşturacaktır. Diğer yandan yönetimsel ekonomi merkezi kontrol sayesinde planlamayı mümkün kılmaktadır. Ancak Burnham bu noktada planlamanın mutlak olumlu bir şey olarak algılanmaması gerektiğini de eklemektedir.

Burnham yöneticilerin “egemenlik” kavramı üzerinde bir kaymaya neden olacağını da ileri sürmektedir. Egemenlik somut olarak tanımlanması gereken bir kavramdır ve bir kurumsal yeri olmalıdır. Egemenliğin kurumsal yönü tarih boyunca da çeşitlilik göstermiştir. Kapitalizmde en uygun kurum parlamento olmuştur. Ancak Birinci Dünya Savaşı’ndan itibaren egemenlik parlamentolardan uzaklaştırmıştır. Bu süreç farklı ülkelerde farklı aşamalarda. Ancak yönetimsel toplumda parlamentonun uygun olmayacağı Burnham’a göre açıktır. Yeni toplum tipinde egemenlik idari bürolarda yerleşmiştir. Kuralları ve yasaları idari bürolar koymaktadır. Bu değişimde gizemli bir yan yoktur. Çünkü devletin faaliyetlerinin özellikleri değişmiştir. Parlamento kapitalizmin sınırlı devletine uygundur. Bürolar ise yönetimsel

toplumun sınırsız devletine uygundur. Egemenliğin mekânındaki bu değişim, aslında temel sosyal ilişkilerdeki değişimin bir sembolüdür. Kapitalistlerin yönetiminden yöneticilerin yönetimine geçişi sembolize eder. Aynı zamanda siyasi yapının kapitalistten yönetimsel geçişinin bir aşamasıdır. Eski parlamenterler bürolarda işe yaramazlar, bürolardaki yöneticiler özel teşebbüs ya da sanayideki türde yöneticilerdir.

Burnham egemenlik kavramını bu şekilde tanımladıktan sonra totaliterlik ile yönetimsel toplum arasındaki ilişkiye dair iki soru sormaktadır. Ortaya çıkan toplum, bürokratik midir, yönetimsel midir? Totaliterlik yönetimsel toplumun daimi politik çerçevesi midir?

İlk bakışta bürokratlarla yöneticiler farklı değilmiş gibi görünse de aslında birbirlerinden farklıdırlar ve Burnham'a göre yöneticiler yöneten sınıfın başını çekeceklerdir. Burnham ikinci soruya cevap vermek için demokrasi kavramını açıklamaktadır. Onun tanımlamasına göre demokrasi, politikaların dolaylı ya da doğrudan çoğunluk tarafından kararlaştırıldığı ve farklı fikirdeki azınlıkların siyasi ifade ve çoğunluk haline gelme hakkına sahip olduğu bir siyasi sistemdir.

Burnham'a göre eğer yönetimsel toplum demokratik hale gelirse bu bilinen anlamda bir demokrasi olmayacaktır. Yöneticiler bu süreçte kapitalistlerle, yöneten sınıflara karşı olan kitlelerle rekabet bağlamında mücadele içinde olacaklardır. Kısacası yönetimsel toplumun yapısının bütünleştirilmesi ile diktatörlükten demokratik aşamaya geçilecektir. Ancak Burnham'a göre bu kestirimin bazı özel etkenleri vardır. İlk olarak yöneticilerin yöneten olma pozisyonlarını korumaları devletin kontrolünü ellerinde tutmalarına bağlı olduğundan bu durum tek parti tekeline yol açabilir. Bu da demokrasiye ters düşecektir. İkinci olarak yönetimsel toplumun ekonomik yapısı demokrasi için engel teşkil edebilir. Çünkü bu yapı karşıt fikirlerin oluşmasını engelleyebilir. Muhalefet olmadan da demokrasi olmaz.

Burnham yönetici sınıfın dünya politikası konusundaki tutumlarını sorgulamaktadır. Dünyada süper güç haline gelen ve kendileri için egemenlik iddia eden devletlerin zamanla konumlarını kaybettiklerini iddia etmektedir. Burnham bu sürecin dünyanın siyasi yapısı açısından sonuçlarının neler olacağı sorusuna yanıt aramaktadır.

Burnham siyasi problemlere bilimsel akılla yaklaşıldığı varsayımından hareket edildiği zaman yönetimsel toplumun siyasi yapısının tek bir dünya devleti şeklinde olması gerektiğini söylemektedir. Ancak çeşitli nedenlerle bunun mümkün olmadığını anlatmaktadır. Diğer yandan kapitalist sistemin siyasi yapısı da devam edemez. Burnham'a göre az sayıda büyük ulus dünyayı

paylaşacaktır. Bunlara “süper devlet” de denebilir. Egemenlik bunlarla sınırlı olacaktır. Dünyanın ekonomik haritasına bakıldığında ileri sanayinin sadece üç bölgede toplandığı görülür. Bunlar; ABD, Orta Avrupa’nın kuzeyi, Japonya adaları ile doğu Çin. Bu çerçevede üç süper devlet bu alanlarda var olacaktır.

Burnham 2. Dünya Savaşı’nın savaşının yönetsel topluma doğru en az iki büyük sıçramaya yol açtığını söylemektedir. Bunlar; İngiltere’nin kıta üzerindeki kontrolünün ortadan kalkması ve kapitalist toplumun başlıca temsilcisi olan imparatorluğun dağılmasıdır.

Burnham’a göre bundan sonrada yönetsel toplum birçok savaş görecektir. Bu savaşların ana teması dünyanın üç stratejik merkezinin arasındaki mücadele olacaktır. Ayrıca dünyanın geri kalmış bölgeleri ve insanları da yabancı hâkimiyetten kurtulmak ve kaderlerini kendi ellerine almak için mücadeleye gireceklerdir. Fakat bağımsızlık için gerekli olan teknolojik kaynaklara sahip olmadıklarından bağımsızlıklarını kazanmaları zordur.

Burnham yönetsel toplumun ideolojisini açıklamadan önce, sınıflı bir toplumda ideolojilerin iki görevi yerine getirdiğini ileri sürer. Birincisi, ideolojinin yöneten sınıfın sosyal çıkarlarını ifade ettiği ve önemli kurum ve ilişkilerin korunmasına uygun düşen duygu ve düşünce kalıplarını yarattığıdır. İkincisi, ideolojilerin yöneten sınıfın adına değil insanlık, halk vb. adına söylem oluşturduklarıdır. Kapitalist ideolojinin ortadan kalkması ve yerini yönetsel ideolojilere bırakması neticesinde toplumun genel karakteri birey yerine devlet, özel teşebbüs yerine sosyalizm ve kolektivizm olmaktadır. Ayrıca haklardan daha az, görevlerden ve disiplinden daha çok söz edilmektedir.

Bu ve benzeri kavramsal değişimler kapitalizmin artıklarını da ortadan kaldıracak ve yönetsel toplumun yolunu açacaktır. Yeterince insan bu kategorilerle düşünmeye başladığında yönetsel yapı kesinleşecektir.

Burnham’a göre komünizm, faşizm ve daha az oranda yeni görüşler ve teknokrazi yönetsel ideolojilerdir. Bunların yayılmaları kapitalizme ters ve yönetsel topluma uygun yaklaşımların gelişmesine katkıda bulunmuştur. Diğer taraftan Burnham yönetsel ideolojilerin henüz gelişmelerini tamamlamadıklarını söylemektedir. Ancak ona göre ideolojilerin gidüş yönü çoktan bellidir.

3.2. Yönetsel Devrim Üzerine Değerlendirme

James Burnham’ın “Yönetsel Devrim” kuramı, eserin yayınlandığı 1941 yılından günümüze kadar çeşitli yazar ve düşünürler tarafından incelenmiş, değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir. 2002 yılında Burnham’ın yaşamı

ve savlarından yola çıkarak “James Burnham’ın Gücü” başlıklı bir makale kaleme alan Kimball (2002: 4-11), Burnham’ın George Orwell’i önemli ölçüde etkilediğini söylemektedir. Hatta yazara göre, Yönetimsel Devrim, Orwell’in “1984” adlı romanında “Oligarşik Kolektivizmin Kuramı ve Uygulaması” başlığı altında yer almaktadır.

Orwell’in (1946) Burnham ve kuramı üzerine söylediklerine bakacak olursak, “James Burnham Üzerine İkinci Düşünceler” başlıklı makalesinde; Burnham’ın kuramını eleştirdiği görülmektedir. Orwell, Burnham’ın Yönetimsel Devrim’de dünyanın siyasi geleceği üzerine bazı öngörülerde bulunduğunu belirterek onun yanılgılarından söz etmektedir. Örneğin; Burnham Almanya’nın savaştan galip çıkacağı konusunda yanılmıştır. Orwell’e göre Burnham, yaygın bir yanılğı olan, var olan durumun devam edeceği varsayımından yola çıkarak yanılğıya düşmüştür.

Orwell’e (1946) göre Burnham’ın bir diğer hatası ülkelerin, sınıfların ve sosyal yapının değişimi konusunda fazla aceleci olması ve radikal öngörülerde bulunmasıdır. Ne var ki tarihsel değişim aslında daha yavaştır ve her yeniçağ eski çağı büyük ölçüde içinde barındırır. Diğer yandan Burnham’ın komünizmi ve faşizmi az çok aynı şey gibi görmesi ve bunları kabul etmesi Orwell’e göre aslında tipik bir Amerikan yaklaşımıdır. Amerikan bakış açısına göre, Avrupa’nın hangi ülkenin hâkimiyeti altında olduğu (Rusya ya da Almanya) önemli değildir çünkü her durumda Amerika bir süper güç olarak kalacaktır. Orwell’e göre bu görüşün altında İngiliz karşıtı duygulara vardır. Burada Orwell Burnham’ın İngiltere’nin, Avrupa’nın hâkimiyetini kaybetmesine dair görüşüne gönderme yapmaktadır.

Kimball’un Burnham üzerine görüşlerine geri dönecek olursak, yazarın Burnham’ın kariyeri boyunca geçirdiği değişimlere değindiğini görürüz. Kimball’a göre Burnham’ın sosyalizmi terk etmesinde ve anti-komünist olarak ünlenmesinde ailesinin ve yaşam tarzının önemli bir etkisi vardı. Çünkü ona göre annesinin bir Katolik olması ve bu “eski bir Katolik olma durumu” Burnham üzerinde etkili olmuştur ancak Kimball bu etkiyi ayrıntılı olarak açıklamamaktadır (Kimball, 2002: 6-7). Öte yandan, Burnham tipik bir Amerikan ailesinin oğlu olarak onu diğer sosyalistlerden ayıracak miktarda servete sahipti. Ancak 1930’ların Büyük Buhran dönemi onun Amerikan toplumuna ve kurumlarına eleştirel bakmasına ve Marksizm’e yönelmesine neden oldu. İrfan Ülkü’nün (2006: 153) “Troçkist İmparatorluk” adlı kitabında da sözü edildiği gibi, “yönetimsel devrim” yeni muhafazakar Troçkistlerin önem verdiği eserlerden biridir.

Burnham üzerine yazılmış en kapsamlı inceleme bir tarih profesörü olan Daniel Kelly’nin (2002) “James Burnham ve Dünya için Mücadele” isimli

kitabıdır. Bu eser üzerine bir inceleme kaleme almış olan Sempa'ya (2003) göre 20. yüzyılın en önemli ve ilginç entelektüellerinden olan Burnham üzerine yazılmış ilk bütüncül biyografidir. Sempa'nın makalesinden anlaşıldığı kadarı ile Kelly için, Burnham hayatı boyunca Marksizm'den muhafazakarlığa kaymış olsa da, onun bakış açısındaki değişimlerin her zaman kendisine inandırıcı gelen ampirik kanıtlardan kaynaklanmış olması önemlidir. Diğer yandan Kelly kitabında Burnham'ın ilk önemli eseri olarak nitelendirdiği Yönetimsel Devrim'i ele almakta ve onu Burnham'ın küresel jeopolitikaya ilk saldırısı olarak adlandırmaktadır (Sempa, 2003: 62).

Burnham günümüzde fazla popüler olmamış bir isim olmakla beraber, yakın geçmişte adından ya da Yönetimsel Devrim Teorisi'nden söz edilen eserlere rastlamak mümkündür. Bunlardan oldukça ilginç olan bir tanesi Alfred Dupont Chandler, Jr.'ın "Görünen El: Amerikan İş Hayatında Yönetimsel Devrim" (The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business) adlı kitabıdır. Bu kitap genel olarak gözden geçirildiğinde Amerika'daki üretim ve dağıtım mekanizmalarının gelenekselden moderne geçiş sürecinin anlatıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, modern işletmelerin yönetimsel özellikleri üzerinde durulmaktadır. Buna göre işletmelerin kontrolü Burnham'ın dediği gibi kapitalizmin görünmez elinden çıkararak yöneticilerin görünür eline geçmektedir (Chandler, 1977: 4).

Burnham üzerine yapılan değerlendirmelerde göze çarpan noktalardan bir diğeri de onun yeni muhafazakâr kimliğidir. Amerikan siyasi düşünce tarihi üzerine yapılan incelemelerde onun yeni muhafazakâr kimliğinin altında Troçkizmin etkileri olduğu tartışılmaktadır. King (2004: 247-266) ise, Amerikan yeni muhafazakârlar ile Troçkizm arasındaki ilişkiyi abartılmış bir tez olarak tanımlarken, onun aslında bir tartışma malzemesi olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Ne var ki, böylesi bir tezin varlığı dahi kayda değerdir, çünkü Burnham bu tezi savunan kişilerin verdiği başlıca örneklerden birisidir. King'e göre, başta James Burnham olmak üzere sonradan yeni muhafazakar kimlik kazanan birçok eski komünist "tepetaklak Troçkizm" ("inverted" Trotskyism) kavramı dâhilinde tanımlanmaktadır. Bu kavramın içeriğini ise Burnham gibi sonradan anti-komünist olan isimlerin aşırı soyutlamacı eğilimlerinin Troçki'nin metodolojisinden kaynaklandığı düşüncesi oluşturmaktadır. Özellikle Burnham'ın retorik yönteminin ve liberalizme tepeden bakmasının bunun bir göstergesi olduğu belirtilmektedir.

4. BURNHAM'IN YÖNETSEL DEVRİM KURAMININ GÜNÜMÜZDEKİ YANSIMALARI

Burnham dönüşümün başlangıcını ekonomik ve siyasi kurumlarda meydana gelen değişimde görmektedir. Ona göre mülkiyet ilişkileri, yasal sistem, siyasi örgütlenme gibi unsurlar ciddi biçimde değişmektedir. Bunu eğitim ve din gibi kurumlardaki değişim izlemektedir. Dönüşümün son noktasında iktidar/güç ilişkilerinde değişim gözlenmektedir. Burnham, değişimin var olmadığını değil, değişimin devrimsel yapısını esas almaktadır. Ona göre bahsettiği değişim bu niteliktedir.

Burnham bu değişimi açıklamak için modern kapitalist toplumu çeşitli boyutlarda tanımlamaktadır. Önce ekonomik sistem olarak meta üretimi, paranın rolü ve işlevleri, kâr motifi, ekonomik kriz, üretim-pazar ilişkisi, kurumsal ilişkiler, sınıfsal konum gibi unsurlardaki değişimi açıklamaya çalışır.

İkincil olarak, Burnham modern kapitalist toplumun siyasal kurumsal özelliklerini inceler. Ulus devleti bu incelemenin başına koyar. Ona göre modern kapitalist toplum ulus devlet anlayışına dayanmaktadır. Burnham'a göre kapitalist sistem yayılma eğilimindedir. Devlet çeşitli kurumlarıyla kapitalist sistemde ikinci plandadır. Öncelik kapitalistlerde ve devlet adamlarındadır. Modern kapitalist sistemde egemenlik parlamentoda somutlaşmaktadır. Burnham siyasi demokrasi ile kapitalizmin aynı şey olmadığını vurgulamaktadır. Yasal sistem kapitalist toplum yapısını desteklemeye yöneliktir.

Üçüncü olarak kapitalist toplumun ideolojisine yönelik değerlendirmeler yapar. Bu ideolojinin en önemli unsuru bireyciliktir. Bireyciliği tamamlayan bireysel inisiyatifdir. Kapitalist toplumda bireyin statüsü doğal haklarla tanımlanır. Burnham sınıf ilişkileri üzerinde durmuş ve kapitalist sistemde imtiyazların yöneten sınıf olan burjuvazi tarafından işgal edildiğini vurgulamıştır.

Burnham bu tanımlamaları yaptıktan sonra kapitalist sistemde meydana gelen değişimleri ortaya koymaya çalışmaktadır. Öncelikle iktidar/ güç ilişkilerinin değişikliğinden bahsetmektedir. Burjuvazinin gücünü profesyonel yöneticilerle paylaşmak durumunda kaldığını ve hatta gücün profesyonel yöneticilerin eline geçtiğini belirtmektedir. Bunun sınıf ilişkilerinde değişime neden olacağını ifade etmektedir. Böylece kapitalizmin yerini, iktidarın yeni ortaya çıkan yönetmel sınıf tarafından paylaşıldığı yönetmel toplum alacaktır. Kapitalizmin insanlık tarihinin çok kısa bir döneminde sistem olarak var olduğunu iddia etmekte ve yönetmel toplum tarafından yıkılacağını belirtmektedir. Burnham kapitalizmin çöküşünde kitlesel işsizlik, krizler,

yönetilemez hale gelen özel ve kamu borçları, tarımın gerilemesi ve tarımdaki kitlenin yoksullaşması ile yetersiz gıda üretimi, paranın atıl kalması, ülkeler üzerindeki sömürünün zayıflaması, teknolojinin atıl kalması, burjuva ideolojilerinin zayıflaması gibi unsurların rol oynayacağını ifade etmektedir.

Burnham'a göre yönetsel devrim kuramına alternatif ikinci ve tek ciddi kuram, sosyalist toplumun kapitalist toplumun yerini almasıdır. Bu iddiasına paralel olarak sosyalist toplumun özellikleri üzerinde durmaktadır. Burnham sosyalist sistemin tek alternatif olamayacağını iddia etmekte ve bu iddiasını sosyalizm deneyimini yaşayan ülkelerden örnekler vererek desteklemektedir. Daha sonra yönetsel devrim kuramını açıklamakta, yeni ortaya çıkan sınıfın, yönetici sınıfının hâkimiyetinin bireysel mülkiyetin devlete devri ile taçlandırılacağını ifade etmektedir. Bu durumda da bireysel mülkiyet olmadığı için yönetici sınıfın sömürücü bir özelliğinin kalmayacağını, toplumdaki bireylerin mülkiyet haklarının devlet üzerinden teminat altına alınacağını ileri sürmektedir.

Burnham kapitalizmin ortadan kalkacağı, yönetsel toplumun onun yerini alacağı ve bunun kapitalizmden farklı bir sistem olacağı iddialarını haklı çıkarabilecek en ciddi düşüncesi özel mülkiyetin ortadan kalkmasına yönelik düşüncesidir. Ancak bu noktada kendisinin sosyalizme karşı yönelttiği eleştirilerden birisi olan özel mülkiyetin ortadan kalkmasının sınıfsal çelişkiyi ortadan kaldırmayacağı düşüncesi ile çeliştiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, mülkiyetin devlete devrinin (hangi biçimde olursa olsun) mülkiyet-güç ilişkilerini değiştirmesi gerekmez. Önemli olan devlet iktidarının hangi sınıfın çıkarlarına hizmet ettiği. Örneğin; Türkiye'de son yıllarda bazı özel mülkiyetin çeşitli sebeplerle (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilenler gibi) devlete devredildiği ancak bunun mevcut iktidar/güç ilişkilerini sermaye sınıfı lehine geliştirdiği iddia edilebilir. Bunun dışında, Burnham'ın sözünü ettiği devrimsel dönüşümün kapitalizmin özelliklerini devrimsel anlamda değiştirmeyeceği kesindir. Sermaye sınıfının hakimiyetini kaybetmesi ve sınıf ilişkilerinin değiştiği veya değişmekte olduğu iddiaları tamamen asılsızdır. Yönetici sınıfın, hakimiyeti sermaye sınıfı ile paylaşmakta olduğu ve hatta giderek daha fazla egemen hale geldiği iddialarına karşın, sermaye sınıfının giderek kendi nesillerini yönetici olarak devşirdiği, işlerin başına yine bu kişilerin profesyonel yönetici olarak geçtiği iddiaları ile cevap verilebilir. Örneğin; Türkiye'de birçok önemli şirketin başında yine aileden devşirilmiş yöneticilerin olduğu görülebilir. Ayrıca sermaye sınıfının sivil toplum örgütleri konumunda olan TÜSİAD gibi kurumların yönetiminde tek özelliği profesyonel yöneticilik olan kimsenin bulunmadığı da gözlenebilir. Dolayısıyla, var olan dönüşümün Burnham'ın söylediği kapitalizmin temel özelliklerini radikal biçimde değiştirmede ifade edilebilir.

Ayrıca, Burnham'ın sözünü ettiği yeni ekonomik düzen günümüzde post-Fordizm'e genel olarak benzemektedir (hizmet sektörü, yeni teknolojik sektörler, bilgi ekonomisi vb.). Buna yeni ya da genç kapitalizm de denebilir. Yani aslında kapitalizm onun dediği gibi ortadan kalkmamaktadır, o yüzden "yönetim toplumu" gibi bir tanımlama aslında yeni bir ekonomik düzeni değil, kapitalizmin aldığı yeni biçimi ortaya koymaktadır. Bu nedenle de yeni bir toplum biçiminin kapitalizmin yerini alması söz konusu değildir. Burnham'ın öngörüsü olan yeni oluşan toplumda kapitalist olmayacak savi da zeminden yoksun görünmektedir.

Burnham'ın dünya için ön gördüğü yeni siyasi düzen küresel kapitalizmdir. Merkez- ülkeler, yarı-çevre ve çevre ülkeler kavramlarına benzer bir yapıdan söz etmektedir. Başka bir deyişle, Burnham adını koyamamış olmakla birlikte küreselleşmeden bahsetmektedir. Burnham kitabında süper güçlerden söz etmiştir. Burnham'ın bu konudaki öngörülerini sonraki yıllarda karşımıza G7 gibi oluşumlarla çıkmıştır. G7 en güçlü kapitalist devlet başkanları tarafından ekonomik ve politik sorunları tartışmak amacıyla 1975'te kurulmuştur. 1998'de sahip olduğu nükleer teçhizat ve geniş doğal kaynakları nedeniyle Rusya toplantılara dâhil edildi. Bilindiği gibi Sovyetler Birliği kapitalist dünyanın yoğun baskıları sonucunda siyasal ve ekonomik sistemini değiştirmek zorunda kalmış ve çökmüştür.

Burnham'ın dünyanın siyasi, ekonomik ve sosyal geleceğine dair öngörülerinin kısmen isabetli olduğu ancak onun beklediği radikal kopuşların gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Toplum her ne kadar değişim ve dönüşüm geçirse de feodal sistemden kapitalist sisteme geçişte görülen kesin ayrımlardan söz etmek mümkün değildir.

Burnham kapitalizmin kendisi için yaratmaya çalıştığı ideolojiye yeni bir elbise giydirmiş ve bunun kapitalizmin alternatifi olduğunu ileri sürmüştür. Özünde kapitalizmin kendisini yeni koşullara uyarlamasından başka bir şey olmayan değişimleri devrimsel olarak niteleyip yeni bir siyasal sistemi müjdelemektedir. Mademki kapitalizmin yerini farklı bir sistem almamaktadır, o halde Burnham o yıllarda "neden böyle bir iddia ile ortaya çıkmıştır" sorusu cevapsız kalmaktadır.

Görünen o ki, kapitalizmin en büyük krizi sayılan 1930 bunalım yıllarının ardından sarsılan imajı, dünyanın başka yerlerinde yeşeren başka siyasal sistemlerin o yıllardaki göz kamaştırıcı başarıları ve kapitalizmin itibar kaybetmesi sermaye sınıflarını ve onların aygıtlarını yeni bir strateji arayışına itmiştir. Bu arayışlar bir taraftan küresel anlamda sömürü düzeniyle ilgili büyük savaşlarla kazanımlar elde etme şeklinde tezahür ederken, diğer taraftan ideolojik kurgusunu sağlamlaştırmaya ve kitlelerin kapitalizme inançlarını

kuvvetlendirmeye dönük düşünsel çalışmaların desteklenmesi ile ortaya çıkmıştır. Burnham'ın yapmaya çalıştığı tam bu noktada daha iyi anlaşılabilir. Hayat hikâyesi ile ortaya çıkan gerçekler göz önüne alındığında Burnham'ın kapitalizmin silikleşen ve kaybolmaya yüz tutan meşruiyetini kuvvetlendirmeye dönük bir çalışma yaptığı düşünülebilir. O dönemde ortaya attığı görüşlerin yarattığı etkiler değerlendirildiğinde Burnham başarılı bir çalışma yapmıştır denilebilir.

Sonuç olarak, küresel ekonomi bağlamındaki son kriz dikkate alındığında Burnham'ın haklı olabileceği hususların var olduğu, ancak kapitalizmin teslim olup kendi yerine yönetsel devrimi koymadığı söylenebilir. Ancak Burnham'ın öngördüğü yönetsel sınıfın hem kamu hem de özel sektörde görüldüğü de kesindir.

NOTLAR

¹ J.R.R.Tolkien, 1892-1973 yılları arasında yaşamış, akademik çalışmalarından çok, **The Hobbit (1937)** ve **The Lord of the Rings (1954-1955)** adlı eserleri ile tanınan İngiliz Dilbilimci

² Burnham'ın kuramının Bruno Rizzi'nin 1939 tarihli "La Bureaucratization du Monde" kitabından etkilendiği söylenebilir de buna dair bir kanıt yoktur (http://en.wikipedia.org/wiki/James_Burnham)

KAYNAKÇA

- Beaud, M. (2003) **Kapitalizmin Tarihi**, (Çev: Fikret Başkaya), Ankara: Dost Kitabevi
- Burnham, J. (1985), **The Managerial Revolution: What is Happening in the World?**, New York: The John Day Company, Inc.
- Chandler, A.D., Jr. (1977) **The Visible Hand: The Managerial Revolution in American Business**, Cambridge, MA: Harvard Belknap.
- Frieden, A.J. (2006) **Global Capitalism: Its Fall and Rise in the Twentieth Century**, New York: W.W. Norton & Company.
- Hobsbawm, E. (2006) **Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılikler Çağı**, (Çev:Yavuz Alogan), İstanbul: Everest.
- Kelly, D. (2002) **James Burnham and the Struggle for the World: A Life**, Wilmington Delaware: ISI Books.
- King, W.F. (2004) "Neoconservatives and Trotskyism", **American Communist History**, 3(2), 247-266.

- Kimball, R. (2002) "The Power of James Burnham", **The New Criterion**, 21 September, 2002, 4-11.
- Köse, A.H., A. Öncü ve E. Yeldan (2003) "İktisadın Piyasası Kapitalizmin Ekonomisi", **Korkut Boratav'a Armağan: Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar** İstanbul: İletişim, 93-142.
- Leblebici, D.N. (2004) "Kamu Yönetimi: Dünyada ve Türkiye'deki Gelişimi", **Kamu Yönetimi Gelişimi ve Güncel Sorunları** (Editörler: M.K. Öktem ve U. Ömürgönülşen), 7-25.
- Orwell, G. (1946) "Second Thoughts on James Burnham", **Polemic**, 3, 13-33.
- Pugh, D.S., D.J. Hickson and C.R. Hinings (1983) **Writers on Organizations**, (Third Edition) London: Penguin Books.
- Ülkü, İ. (2006) **Troçkist İmparatorluk**, İstanbul: İlgı Yayınları.
- Sempa, P.F. (2003) "Book Review: James Burnham and the Struggle for the World: A Life", **Human Rights Review**, 4(2), 62-65.
- Suzuki, Y. (2005) **The Adaptation of Western Management Ideologies: The Revised Capitalism of Keizai Doyuaki in Postwar Japan**, *International Journal of Japanese Sociology*, 14(1), 70-83.